

Mk 12:18-27 ¹⁸ A přišli k němu saduceové, kteří říkají, že není vzkříšení, a ptali se ho: ¹⁹ "Mistře, Mojžíš nám ustanovil: 'Zemře-li něčí bratr a zanechá manželku bezdětnou, ať se s ní ožení jeho bratr a zplodí svému bratru potomka.' ²⁰ Bylo sedm bratrů. Oženil se první a zemřel bez potomka. ²¹ Jeho manželku si vzal druhý, ale zemřel a také nezanechal potomka. A stejně třetí. ²² A nikdo z těch sedmi nezanechal potomka. Naposledy ze všech zemřela i ta žena. ²³ Komu z nich bude patřit, až po vzkříšení vstanou? Všechny sedm jí přece mělo za manželku." ²⁴ Ježíš jim řekl: "Mýlíte se, neznáte Písmo ani moc Boží! ²⁵ Když lidé vstanou z mrtvých, neženou se ani nevdávají, ale jsou jako andělé." ²⁶ A pokud jde o mrtvé, že vstanou, nečetli jste v knize Mojžíšově, ve vyprávění o hořícím keři, jak Bůh Mojžíšovi řekl: 'Já jsem Bůh Abrahamův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův'? ²⁷ On přece není Bohem mrtvých, nýbrž Bohem živých. Velmi se mýlíte!"

Uvedený oddíl se nalézá v Markově 12 kapitole, V kapitolách 11 a 12, jež v Markově evangeliu časově spadají do posledních Ježíšových dní po vjezdu do Jeruzaléma, nám Marek skýtá ucelený proud řešení různých sporných otázek, a proto bývají občas vykladači interpretovány jako Ježíšovy "spory" s různými skupinami židovstva, občas dokonce s podtextem, že jde o spory fatální, ústící v Ježíšovu následující zákeřnou likvidaci. Touto cestou se zde dát nechceme: Budeme perikopu zkoumat jako problém Ježíšovi předložený, rabínský problém, přesněji problém a jeho řešení, a v těchto dvou stupních se také pokusíme uspořádat naše myšlenky:

Tak tedy zde nejprve máme sám problém: skoro bychom řekli typický rabínský problém; možná teoretický, protože situace, jež má zde sloužit příkladem je poněkud vykonstruovaná, ale to je asi záměrné přehánění: Sedmička je hezké číslo, tak tedy sedm bratrů a sedm manželů; ale problém by nikterak neztrácel na ostří, kdyby byli ti bratři jen dva nebo tři - a to není nic nemožného. A dnes? Dnes v době největších zmatků v mezilidských vztazích, v době rozvodů a mnohočetných dalších manželství? Dnes jsou přece možné ještě mnohem krkolomnější kombinace. Já sám jsem jako učitel učil po určitou dobu chlapce, který měl "sedm tatínek". Doopravdy. Jeho matka měla postupně sedm či osm partnerů a - se všemi měla dítě, to není žádná legenda. Ten chlapec byl nebožák, ale do kolika žalostných situací nás život znovu a znovu přivádí?

A tím se dostáváme k podstatě věci: život nás někam vede. Život nestojí, je to neustálá změna. Jak může být něco tak proměnlivé zároveň věčné? Věci z našeho okruhu zkušenosti, které jsou trvalé a neměnné, jsou většinou věci, o nichž bychom neřekli, že jsou živé. Strategii života, tak, jak ho známe, je neustálá obnova - obnova, jež pochopitelně zahrnuje smrt a odumírání staršího: Jen proto se můžeme radovat z jarních květin a z blyštivě zelené trávy, že loňská tráva a byliny uschly a zahynuly. Chceme-li život, nějaký životní tvar nebo fázi uchovat, okamžitě zkamení - buď přirozeně, nebo řekněme pod sochařovým dlátem. Vlastně ani nepotřebujeme onu historiku se sedmi bratřími, abychom nahlédli, jak je představa věčného trvání života absurdní.

Ale nejen věčné trvání, i pouhá obnova, restituce určité fáze života není možná. Tam právě cílí saducejská námitka. Tím, že se život neustále odvíjí dále, nastávají na něm a na jeho aktérech nevratné změny. A pak: jakou fázi života bychom měli při "vzkříšení" restituovat? Když se člověk vrátí k životu, má být opět starcem nad hrobem? Těšil by ho pak takový život v neustálé bídě stáří? Anebo má být nevědomým dítětem, nebo jen o něco málo vědomým mladíkem? Jak by nesl takovou ztrátu svých zkušeností a životních poznatků? A lidské vztahy! Které z nich mají být navraceny, které ztroskotané přátelství obnoveno a které ne? Ve světle takové analýzy je asi marné těšit se nějakou nadějí na něco, co je prakticky neuskutečnitelné - tak soudí saducejská theologie a její představitelé zde hovoří s Ježíšem a předkládají mu tuto otázku. Ježíš je zatím neznámá veličina: některé jeho výroky jsou velice blízké farizejským, jiné zase jako by měly esejské pozadí; bude jistě zajímavé vyslechnout si jeho názor.

Ježíšova odpověď je v Markově podání (v čase sepsání evangelia už jsme v době, kdy křesťané s rabínským judaismem "nekamárádí") asi polemicky přioštrřená. Navíc si nemohu pomoci, ale působí na mně dojmem

obráceného sledu myšlenek: Jako by se nejprve řeklo řešení, a pak zpětně rekonstruoval sled myšlenek, které k němu vedly. Zkusme ji proto číst obráceně:

Klíčovou myšlenkou, kterou Ježíš nakonec sdílí se Saduceji (a také proto se domnívám, že právě ona byla východiskem jeho výkladu), že Bůh je **Bohem života** a a **živých**. Ovšem: Tóra - a ta je pro saducejský směr tím jediným směrodatným v židovství - je **Torat chajim**, Zákon života, Zákon živých a pro živé: “*Mrtví nechválí Hospodina, nikdo z těch, kdo sestupují v říši ticha. Avšak my budeme Hospodinu dobrořečit nyní i navěky. Haleluja.*”, volá žalmista (Ž 113V/115L - konec). Přesto poukaz na “Boha živých” posouvá otázku do poněkud odlišného světla; v původní otázce totiž slovo “Bůh” nezaznělo - byla to otázka akademická, filosofická, chcete-li: Jak se to má s lidským životem a případným jeho “vzkříšením”?

Jestliže nyní ji Ježíš uvede do vztahu k Bohu, není to jen nějaká prázdná floskule. Zde tkví pro moderní vykladače asi největší problém: musíme překlenout propast času a uvědomit si, že v době, v níž působil Ježíš, bylo vnímání Boha a božství úplně jiné nežli dnes. Když dnes hovoříme o Bohu bývá to začasť pouze teoretické - tak se třeba ještě Cantorovi následovníci (zemřel cca 1870!) mohli přit o výklad matematického pojmu množství a množiny, zdali se mají chápat “jako ideje v boží mysli”, či jen formálně, apod. Přitom sám pojem *Bůh* je pro moderního člověka víceméně jenom pojem, nemá - nebo většinou nemá - pro něj žádnou zkušenostní hloubku, a tudíž je se možno přit o samou existenci boží. Pro pozdně antický svět byla však zkušenost božství čímsi základním: bylo nabíledni, že bohové a božský svět existují. Nepopíraly to ani poměrně racionalistické filosofické školy (například stoická) a jistě tomu bylo tak proto, že mnozí dokázali přítomnost božství ještě reálně vnímat, minimálně ve spánku a polobdělém stavu (jaký byly schopny navodit například mysterijní kulty). Jestliže tedy Ježíš “vtáhne do hry” Boha, není to jen argumentační obrat, je to připomenutí faktu.

A z uvedených premis se pak odvíjí následující myšlenkový sled: Bůh - jsoucí Bůh a Bůh života a živých - sám sebe označuje - mimo jiné -za “Boha Abraháмова, Izákova a Jákobova” (To je boží jméno vlastní velmi archaické vrstvě hebrejského myšlení, nicméně nemáme zde prostor, abychom “theologii božích jmen” rozebírali podrobněji.) A - to sice Ježíš neuvádí, ale je dobré si to připomenout - činí tak vůči Mojžíšovi, to jest v době, kdy jsou zmínění praotcové již dávno po smrti, a prohlašuje to na potvrzení své **totalnosti**: Bůh, který mluví k Mojžíšovi a Bůh, který mluví možná teď k nám a Bůh Abrahámův **nejsou pokaždé rozdílná osoba**. U toho se na chvíli zastavíme: Pro postmoderní myšlení je zajisté lákavou myšlenkou, která se dá rozvést i v teorii¹, že je božství a bohové něčím relativním a závislým na člověku: člověk si nakonec své bohy vytváří, nebo alespoň volí (jakkoli si to nemusíme představovat primitivně Feuerbachovsky); lidské myšlení a lidské představy jsou prostě mocné a vytvoří nebo alespoň zformují z předem daných elementů obraz božstva, který bude mít následně pro člověka závaznost a relevanci. Proto jsou také bohové kulturně podmíněni, neboť člověk a lidstvo se vyvíjejí a s ním se vyvíjejí i jeho bohové.

Něco takové je ovšem pro židovské myšlení nepřijatelné. Jednak by se to tehdy asi nikdo takto neodvážil vymyslet, ale hlavně, **Bůh Izraele** (který už se nazýval jinými jmény, anebo raději se jmény vůbec nenazýval) nemůže být pokaždé rozdílný a závislý na lidských představách a míněních. Bůh Izraele je totiž ten, jež **řídí** osudy Izraele, jež ho vysvobozuje a zaslibuje mu i vysvobození konečné a úplné. (*Smlouvu mezi sebou a tebou i tvým potomstvem ve všech pokoleních činím totiž smlouvou věčnou, že budu Bohem tobě i tvému potomstvu.*Gn 17:7 - a máme to nakonec i přesvě na místě Ježíšem citovaném, celý verš Ex 3,15 zní: *Bůh dále Mojžíšovi poručil: "Řekni Izraelcům toto: »Posílá mě k vám Hospodin (to je .to jeho nové jméno JHVH), Bůh vašich otců, Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův.« To je navěky mé jméno, jím si mě budou připomínat od pokolení do pokolení.*!) Shrňme tedy prozatím řečené: Náš Bůh, Bůh živých a Bůh života, je zároveň Bohem Abrahámovým, byť tento je už dávno mrtev. A nyní se musíme ponořit ještě o kousek hlouběji: Co to znamená “být něčím Bohem”? To je genitiv, a ten vyjadřuje vlastnictví nebo - jako zde - jednoznačný vztah, asi tak jako když se řekne, že někdo je něčím otcem nebo sestrou.² Bůh Izraele tedy neváhá vstupovat do vztahu s jednotlivými lidmi - dokonce s nimi “uzavírat smlouvu”, jak vidíme v citovaném verši, jakkoli by to nemusil činit; mohl by zůstat Bohem celého národa, Bohem ke kterému má přístup jen vyvolený kněz nebo král, anebo si vůbec vyvolit za reprezentaci ve světě něco tak obecného, jako je třeba SLunce, co vskutku nemůže být ničím osobním vlastnictvím. To znamená dvojí: Jednak že JHVH, Hospodin má nárok na jednoho každého Izraelce, který nadále nemůže říci, že ho boží příkázání nezajímají, jednak však také, že každý Izraelce má na něj nárok jako na svého Boha. Absolutní, nepodmíněný Bůh je

1 Kupodivu jsem našel takovéto rozpracování (byť provedené lehkou formou v knize Terryho Pratchetta *Mali Bohové*).

2 Řecký text na uvedeném místě uvádí jména Abraháma, Izáka a Jákoba jako neskloňná, avšak také bez členu (kterým by se mohl genitivní vztah naznačit); zřejmě tedy se přiklání spíše k hebrejskému úzu a vyjadřuje tzv. hebrejský *status constructus*, který může mít i jiný než genitivní, resp. subjektivně genitivní význam; ovšem těžko si právě zde představit, jaký jiný význam by to mohl být.

protějškem jednomu každému Izraelci, ať již žil, žije nebo bude žít kdykoli; všichni jsou mu souasně partnery, mohli bychom říci jazykem Zjevení: “stojí před jeho tváří”. To ovšem propůjčuje lidskému bytí jiný rozměr, nežli je jen jeho rozměr časný a časový. Abrahám, Izák a Jákob, právě proto že “stojí před Bohem”, stále jsou, třebaže umřeli již před mnoha léty.

Jestliže jsme nyní prokázali, že podstata člověka (v rámci Izraelské teologie jen člena vyvoleného národa, ale tyto hranice Ježíš ani jeho následovníci právem nerespektovali) je pro Boha natolik hodnotná, že ji staví do jisté míry sobě na roveň a odmítá jí dát zapadnout v plynutí času, je druhou otázkou, jaká takováto věčná podstata člověka je. Na to panují dnes roztodivné názory. Sám jsem slyšel třeba i ujišťování “duchovních učitelů”, že v království nebeském nám nebudou chybět ani naši oblíbení domácí mazlíčci! Ale žerty stranou. Jestliže tím, co nám - podle Ježíšovy argumetace - zaručuje život i mimo rámeček času, je náš *vztah* k Bohu, proč by se do onoho druhého a pravého světa neměly přenést, otisknout i ostatní naše vztahy? Ježíš si to nemyslí. Je ovšemže jasné, že se v onom “absolutním stavu” lidé nepotřebují vdávat a ženit, neboť se nepotřebují rozmnožovat. Toho si všimli už církevní otcové když spekulovali o rajském stavu Adamově (před pádem)³. Je ovšem otázka, nakolik musí a mohou odvrhnout svůj pozemský osud a vztahy, jež uzavřeli v těle na zemi; kdybychom toto požadovali příliš radikálně, je otázka, co by jim pak “před Bohem” zůstalo z jejich osobnosti a osobitosti. Ježíš připodobňuje tento “absolutní stav” člověka k něčemu, co sice z náboženského světa Starého zákona známe, ale zdaleka si nejsme jisti, oč vlastně jde. Zmínky o zvláštních bytostech božích, nazývaných *andělé*, sice na různých místech Starého zákona jsou (a i evangelisté a Ježíš sám o nich mluví ještě na jiných místech), ale řím tyto bytosti jsou a jaké jsou, je do značné míry - i pro nás - zahaleno tajemstvím. Není ale sporu, že jsou to bytosti dokonalejší než pozemský člověk, a tak nám Ježíšova slova i v této otázce znějí nadějně.

Ještě poznámka na závěr pro ty, kteří by si snad vše, co jsem napsal chtěli myslně vyložit: Onu “absolutní bytost, nebo “absolutní podstatu” člověka (v němčině bychom to měli jednodušší. *Absolutes Menschenwesen*), jakkoliv není od jevového člověka oddělená ani oddělitelná, můžeme beze škody nazývat i *duší*, což je pojem který si křesťanství vypůjčilo z (novo)platónské filosofie a můžeme pstaru - třeba s Marsiliem Ficinem - uzavřít tvrzením: *Lidská duše je vskutku nesmrtelná*.

3 Nejstarší mě známý spis, který toto téma rozebírá je *De opificio hominis* Řehoře z Nyssy z 5.stol., ale možná je to téma ještě starší.